

Arhitekturni biser v Selški dolini

Bonceljnova hiša in Trg pred plavžem v Železnikih

Vesna Hrvatín

Moje srečanje z mestom Železniki ostaja čudovita izkušnja starega tržnega mesta v ozki gorati pokrajini, povezano pa je z zaupanjem izdelave arhitekturne rešitve za eno najlepših tržnih hiš v slovenskem prostoru. Izjemno lepo prvo srečanje z Bonceljnovo hišo na Trgu pred Plavžem se je nadaljevalo v bogato in prijetno izkušnjo raziskovanja in sodelovanja za vse, ki smo se srečevali z namenom, da bi ustvarili rešitev, ki bi temu zgodovinskemu, arhitekturnemu in kulturnemu biseru prinesla osvežitev in življenje za vse mesto z okolico.

Občina Železniki želi t. i. Bonceljnovo hišo Na plavžu 57 v Železnikih nameniti javnemu namenu in v njej zagotoviti več različnih dejavnosti kot dopolnilne programe v občini Železniki. Bonceljnova hiša tvori skupaj s sosednjo Plavčevo hišo Na plavžu 58 celovito stavbno gmoto, ki je zaradi svoje likovno bogate fasade med najpomembnejšimi v

Železnikih. S svojo lokacijo stavbi omeujeta velik osrednji prostor – Trg pred Plavžem, in ostajata edini stari dvonadstropni stavbi v Železnikih. Razvoj Bonceljnovе hiše je s svojo bogato zgodovinsko, arhitekturno in kulturno dediščino, ki je pomembna za celotno mesto, neposredno povezan s Trgom pred Plavžem, zato zahteva vsakršna programska, arhitekturna in gradbena osvežitev te stavbe njuno skupno obravnavo.

Programske želje Občine Železniki so skupaj s potrebo po statičnogradbeni obnovi objekta Bonceljnovе hiše in nove programskoarhitekturne ureditve Trga pred Plavžem v letu 2004 vodile v temeljito študijo umestitve programske zasnove, celovite adaptacijo Bonceljnovе hiše in ureditev Trga pred plavžem. Aktivno sodelovanje z Občino Železniki in Ljubljanskim regionalnim zavodom za varstvo kulturne dediščine se je skozi tri faze idejnega pro-

jekta z več variantnimi predlogi izteklo v pripravo optimalne rešitve za celovito adaptacijo Bonceljnove hiše in novo ureditev Trga pred plavžem (t. i. projekt Bonceljnova hiša).

Projekt Bonceljnova hiša, ki ga želi Občina Železniki skupaj s soinvestorji izpeljati kot enega prednostnih projektov v Železnikih, obsega nakup hiše, celovito adaptacijo hiše, novo ureditev Trga pred plavžem, upravljanje devetih programskih sklopov v hiši ter njeno vzdrževanje in obratovanje. S tem projektom bi Bonceljnova hiša pridobila javni pomen in bistveno obogatila kulturno, izobraževalno in turistično ponudbo Železnikov in okoliških krajev.

Konkretnih zgodovinskih podatkov o nastanku Bonceljnove hiše ni, ohranjeni obokani prostori in preklada z vklesano letnico 1650 govorijo o času dograditve objekta. Morda je stavba prvotno pripadala enemu od bratov Plavcev, saj arhivski podatki poročajo, da sta imela v 16. stoletju brata vsak svojo hišo. Vendar ostaja ta podatek domneva, kot tudi to, da je pripadala družini Homan, ker se je stavbi po domače reklo Omanova hiša. V drugi polovici 19. stoletja je stavbo kupil fužinar Boncelj, od tedaj se stavba imenuje Bonceljnova hiša. Velikost hiše, izjemno kvalitetni prostori in tudi delna adaptacija fasade s konca 19. stoletja pričajo, da je bila stavba vedno v rokah premožne družine. Po postopku denacionalizacije v 90. letih 20. stoletja je bila hiša vrnjena v last družine Boncelj.

Bonceljnova hiša je med največjimi v Železnikih. Tloris objekta kot tudi stavbna gmota z dvema nadstropjema sta razgibana v obliki ključa. Glavna fasada poteka vzporedno s cesto, nanjo se navezuje drugi trakt v smeri sever-jug (zahodni trakt, ki se naslanja na Plavčevo hišo). Gospodarsko poslopje je na dvorišču povezano z matično stavbo v isti smeri kot obcestni objekt (vzhod-zahod). Tretji del gospodarskega poslopja (kašča) leži v smeri sever-jug.

Vhodni štiriosni del stavbe je močno členjen in kljub adaptaciji prvega nadstropja ob koncu 19. stoletja skladen s starejšim drugim nadstropjem. V pritličju je dvojne vhodov, od katerih je zahodni

narejen po letu 1950, ko se je v pritlične prostore vselila trgovina. Vhodni portal je datiran z letnico 1895 ter označen z začetnicama J B. Portal zapirajo kvalitetno rezbarsko izdelana lesena vrata. Ves pritlični fasadni pas je plastično oblikovan na način rustike, prav tako ločijo nadstropja močno profilirani delilni zidci. Vogal stavbe je poudarjen s plastičnim šivanim robom, pod fabionom in na čelni strani stavbe je v ometu izdelan širok okrasni pas v obliki meandra.

Obe notranji fasadi sta arkadno oblikovani, razen gospodarskega dela stavbe. V pritličju je na južnem glavnem traktu troje, na zahodnem delu dvojne velikih lokov z okni in profilacijo, značilno za 17. stoletje. V prvem in drugem nadstropju se nahajajo arkadni hodniki. Na južnem traktu so loki širši in zato optično masivnejši, na zahodnem traktu so stebri številnejši in loki ožji. Po ustnem viru naj bi bili stebri prvotno okrogli, ob adaptaciji v 19. stoletju pa naj bi jih obzidali. Na južnem traktu je obokanje izvedeno s češkimi kapami z ločenimi oprogami, na zahodnem delu je hodnik križno obokan s poudarjenimi grebeni. Na obeh hodnikih, preko katerih je tudi dostop v notranje prostore stavbe, so številni kvalitetno izdelani kamnoseški detajli. Okna v prvem nadstropju so oblikovana na renesančni način.

Projekt predvideva adaptacijo celotne zunanjsčine po vzoru obstoječih fasadnih členitev in detajlov (fasadna rustika, profilacije, vratni in okenski profilirani okvirji, šivan vogalni rob, fabion in vsi materiali) ter obstoječe strehe (naklon, čopi, zatrepi in materiali). Gospodarski objekt (nekdanji senik) se razen pritličnega obokanega prostora pozida na novo po vzoru obstoječega objekta, prav tako se ohranja izgled južne fasade z manjšimi odprtini na zahodnem delu in lesenim zahodnim delom. Leseni del se v pritličju odpira s sklopnimi vrati po celi dolžini za namene prireditvenega odra, v drugem nadstropju se na fasadi nahajajo vertikalne lesene lamele (žaluzije), ki senčijo zastekljeno steno knjižnice. Vse stebre arkadnega hodnika v prvem in drugem nadstropju se ob adaptaciji odpre, očisti in popravi, s čimer se vzpostavi prvotni izgled arkad-

nega hodnika z okroglim stebriščem. Strešna kritina (kot tudi strešna konstrukcija) se v celoti nadomesti z novo (kamen, skril) z vgrajenimi strešnimi okni v ravnini na dvoriščnih strešnih površinah.

Vsi posegi v obstoječo gradbeno strukturo stavbe se izvajajo bodisi kot kvalitetna gradbenoobrnitiška obnova obstoječih elementov (oboki, okvirji, detajli, poslikave) oziroma kot kvalitetna adaptacija obstoječe strukture s sodobnimi materiali in posegi (steklo, nerjaveče jeklo, čiste in pregledne rešitve). S tem kombiniranim pristopom je doseženo ohranjanje obstoječega in dodajanje novega, skladno s sodobnimi zahtevami in potrebami.

Arhitekturno-gradbena in programska zasnova adaptacije Bonceljnovе hiše zajema devet programskih sklopov, ki so umeščeni v objekt in dvorišče skladno s prostorskimi zahtevami posamezne dejavnosti, programskim obsegom, prostorskimi danostmi prostorov (prostor, svetoba, akustika, reprezentančnost, dostopnost, funkcionalno povezovanje), tehničnimi predpisi in normativi ter konservatorskimi smernicami.

Za izvajanje kulturne dejavnosti (koncerti, predstave, kulturne prireditve) je namenjeno notranje arkadno dvorišče in odrski prostor v sklopu gospodarskega objekta. Odrski prostor se odpira s sklopnimi lesenimi paneli, ob osrednjem odrskem prostoru se nahaja priročno skladišče za rekvizite v dveh etažah. Turističnoinformacijska dejavnost ob glavni ulici omogoča obiskovalcem in turistom neposreden dostop v kompleks Bonceljnovе hiše in s tem prvi stik s kulturno, zgodovinsko in etnološko dediščino kot tudi sodobno turističnoinformacijsko ponudbo kraja Železniki. Vinska klet kot osrednji prostor gostinske dejavnosti se programsko in funkcionalno navezuje na protokolarno dejavnost v zahodnem delu stavbe, ohranja pa se ločen zunanji dvoriščni vhod v klet. Večnamenski pult je namenjen tako strežbi kot pripravi hladnih jedi za pogostitve v sklopu protokolarne dejavnosti in pogostitve ob kulturnih prireditvah na dvorišču.

Glasbena dejavnost na notranjem dvorišču v "glasbeni hiši" programsko dopolnjuje kulturno

dejavnost arkadnega dvorišča in odrskega prostora v sosednjem objektu. "Glasbena hiša" deluje kot samostojna funkcionalna enota znotraj kompleksa Bonceljnovе hiše z vhodom z dvorišča in zunanjim stopniščem za dostop v nadstropje. V pritličju in nadstropju so manjše glasbene sobe, prilagojene potrebam glasbene šole in učnemu programu.

Protokolarna dejavnost je locirana v pritličju objekta z neposrednim dostopom z glavnega hodnika in tako odprta tudi za obiskovalce. Osrednji del protokolarne dejavnosti je prostor nekdanje kapele, ki se z adaptacijo povrne v prvotno stanje (dvovišinski prostor), in kompleksu Bonceljnovе hiše povrne arhitekturno in ambientalno bogat prostor (akustika, svetloba, v slovenskem prostoru edinstveni obokani strop). Protokolarni prostori so povezani z vinsko kletjo, dostopno tudi z arkadnega dvorišča.

Dejavnost Občine Železniki je locirana v glavnem traktu ob glavni ulici v dveh etažah z dostopom preko glavnih notranjih komunikacij ali preko zunanjih dostopov z arkadnih hodnikov. V prvem nadstropju so nameščeni prostori za sprejem in tajništvo, prostor direktorja uprave in prostor župana s sejno mizo, ki so medsebojno povezani, vsak prostor pa ima tudi svoj vhod iz glavnih komunikacij – preko notranjega stopnišča ali zunanjega hodnika.

V drugem nadstropju so za dejavnosti Občine Železniki nameščeni prostori dejavnosti gospodarstva, družbenih, komunalnih in finančnih dejavnosti, ki so lahko po potrebi medsebojno povezani in posamično dostopni z zunanjega arkadnega hodnika ali stopnišča. V drugem delu prostorov za dejavnost občine so nameščeni prostori za upravno enoto, prostor pravnika ter arhiv z vhodi z zunanjega hodnika.

Galerijska dejavnost je locirana v podstrešni trakt glavnega objekta in dostopna preko glavnih notranjih komunikacij. Prostor je zasnovan kot odprt galerijski prostor s prosto postavljenimi razstavnimi panoji in indirektno svetlobo skozi strešne odprtine. Knjižnična dejavnost je razdeljena na spodnji in zgornji podstrešni del, ki sta medseboj-

LEGENDA:

1	KULTURNA DEJAVNOST	5	GOSTINSKA DEJAVNOST
1.1.	notranje arkadno dvorišče / prireditveni prostor	5.1.	vinska klet / gostinska dejavnost
1.2.	oderski prostor / pomično zapiranje odra	5.2.	gostinski lokal
1.3.	oboderski prostor /garderoba / skladišče	6	GLASBENA DEJAVNOST
2	MUZEJSKA DEJAVNOST	6.1.	glasbena soba
	v sklopu muzeja v Plavčevi hiši	6.2.	glasbena soba / kabinet
2.1.	dodatne in nove muzejske zbirke	7	GALERIJSKA DEJAVNOST
2.2.	zbirke domačih umetnikov /otvoritve zbirke	7.1.	razstave domačih umetnikov / otvoritve
3	TUR.INFORMACIJSKA DEJAVNOST	7.2.	razstave gostujočih umetnikov / otvoritve
3.1.	delovni prostor turistične pisarne	8	KNJIŽNIČNA DEJAVNOST
3.2.	prodaja, promocija in razstava eksponatov	8.1.	knjižnica
4	OBČINA ŽELEZNIKI	8.2.	klubski prostor
4.1.	sprejem / čajna kuhinja	8.3.	srečanja / kulturni program
4.2.	tajništvo	9	PROTOKOLARNA DEJAVNOST
4.3.	direktor uprave	9.1.	predprostor / sprejem
4.4.	župan / sejna miza	9.2.	protokolarni prostor / kapela / glasbeni prostor
4.5.	komunalne dejavnosti	9.3.	protokolarni prostor / pogostitev
4.6.	finančne dejavnosti	10	GLAVNE NOTRANJE KOMUNIKACIJE
4.7.	gospodarske dejavnosti	11	SANITARIJE IN GARDEROBE
4.8.	družbene dejavnosti		
4.9.	upravna enota		
4.10.	pravnik		
4.11.	arhiv občine		

no povezana z notranjimi stopnicami. Spodnji del knjižnice je zasnovan kot klubski prostor (literarni večeri, otvoritve razstav, izposoja knjižničnega gradiva), zgornji podstrešni del je zasnovan kot odprta čitalniška galerija. Iz tega dela je predviden izhod na zunanji vrt (zeleno pobočje za hišo), ki je lahko v poletnem času urejen kot čitalniška terasa v prijetni poletni senci.

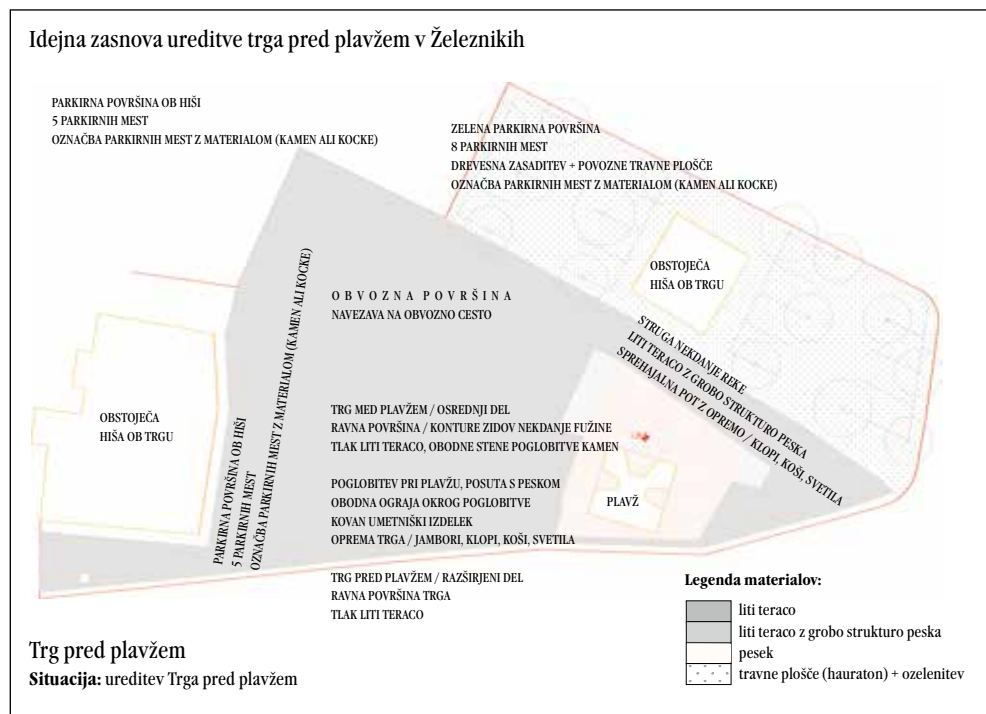
Dodatna muzejska dejavnost zaseda podstrešni del ob glavnem stopnišču s povezavo v sosednjo Plavčevo hišo in osrednji muzej. Muzejski prostor je zasnovan kot odprt razstavni prostor z vmesnimi predelnimi stenami za galerijske ekspozite.

Objekt se ogreva radiatorsko, talno ogrevanje se predvidi v prostorih s povečano stopnjo udobja, kot so protokolarni, razstavni in gostinski program. Objekt bo priključen na sistem lokalnega vročevodnega omrežja, ki je v razvoju. Instalacija obsega pohlajevanje objekta, prisilno prezračevanje in klimatizacijo protokolarnega in gostinskega dela, kuhinje, tehnoloških prostorov, garderob in sanitarij. Objekt je priključen na javno vodovodno omrežje.

Delovanje in življenje Bonceljnove hiše je tesno povezano s Trgom pred plavžem z dostopnimi, programskimi, zgodovinskimi in mestnimi vsebinami. Ureditev Trga pred plavžem obsega tržno površino iz dveh delov – osrednjega tlakovanega trga s plavžem ter zelene parkirne površine na južni strani trga ob obstoječi stanovanjski hiši.

Zelena parkirna površina je namenjena parkiranju obiskovalcev trga, zaposlenim in obiskovalcem Bonceljnove in Plavčeve hiše, obsega pa levi in desni del površine ob hiši. Na vsaki strani je zagotovljenih osem parkirnih mest, ki so tlakovana s travnimi plastičnimi povoznimi rešetkami in označena z granitnimi kockami. Prostor parkirne površine je zasajen z avtohtonimi drevesi, ozelenjen in po obodu opremljen z opremo (klopi, koši, svetila). S tem postane ta površina večnamenska – trg park – in zeleni del osrednjega trga.

Osrednji trg je sestavljen iz vozne in tržne površine. Vozna površina obsega povozno površino – dovozno cesto s stransko parkirno površino ob stanovanjski hiši (pet parkirnih mest) na vzhodni

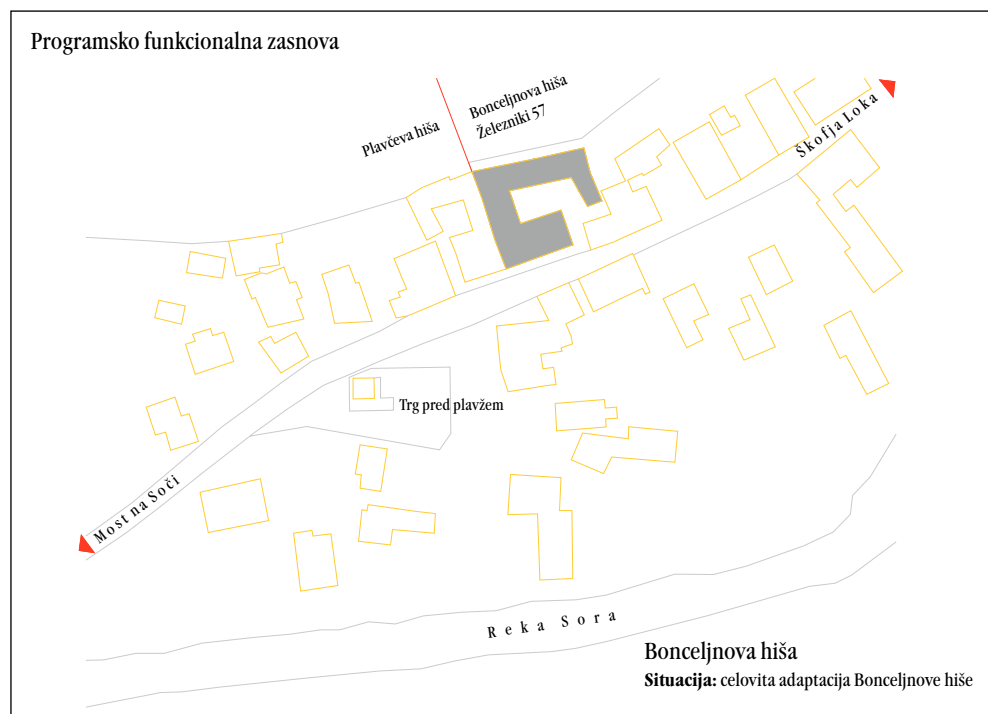
strani ter povozno površino – dovozno cesto za zeleno parkirno površino na območju nekdanje struge Rake na jugu trga. Enosmerni dovoz na trg s ceste Škofja Loka–Most na Soči omogoča dostope do obstoječih objektov na trgu kot tudi navezavo na prihodnjo obvozno cesto na južni strani. Enosmerni dovoz na zeleno površino je s tlakovane povozne površine nekdanje struge Rake, in sicer uvoz na vzhodni in izvoz na zahodni strani.

Na skrajnem vzhodnem robu tlakovanega trga se nahaja obstoječi vodnjak, ki ga projekt vključuje kot enega osrednjih elementov s tekočo vodo za obiskovalce trga. Prostor, ki je stisnjen med cesto in dva objekta, ustvarja tržni mikroambient v prijetni senci, opremljen s klopmi in razsvetljava za postanek in počitek. Tržna površina kot tudi vsa vozna površina je v celoti tlakovana z dilatiranim litim teracom z drobno strukturo peska. Površina nekdanje struge Rake je prav tako tlakovana z litim teracom, vendar z bolj grobo strukturo peska.

Okrog plavža je predvidena poglobitev do kote vhoda v plavž (cca. 120 centimetrov) in posuta s

peskom. Dostop do poglobitve je urejen preko dveh stopnišč in klančin na vzhodni in zahodni strani, s čimer je zagotovljena prehodnost poglobljenega prostora. Objekt plavža se osvetljuje z dvema talnima reflektorjema, ki sta usmerjena na stranski fasadi. Poglobitev je z zgornje tržne površine zaščitena s kovano ograjo sodobnega oblikovanja, čelne stene poglobitve so izvedene v kamnu na način gradnje nekdanje fužine. Iz enakega kamna se na talni površini osrednjega trga v istem nivoju kot liti teraco izvedejo linijski kamniti pasovi po tlorisu nekdanje fužine. Talna svetila na osrednjem delu z rastrom, ki se navezuje na tloris nekdanje fužine, razsvetljujejo celotno tržno površino kot prijeten in ambientalno osvetljen prostor ob plavžu.

S projektom celovite adaptacije Bonceljnove hiše in ureditve Trga pred plavžem se omogoča kvaliteten razvoj mesta Železniki in njegove okolice z novimi javnimi in dopolnilnimi programi, ki v staro mestno središče prinašajo osvežitev, pestrost in življenje. Oživlja se biser v Selški dolini.

Kozolec. Foto: Domen Dolenc